SUVREMENI ZAPISI OBIČAJA, USMENIH LIRSKIH PJESAMA, DEMONOLOŠKIH I MITSKIH PREDAJA U IMOTSKOME KRAJU

Babaja, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:412082

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

Repository of Faculty of humanities and social sciences

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

SUVREMENI ZAPISI OBIČAJA, USMENIH LIRSKIH PJESAMA, DEMONOLOŠKIH I MITSKIH PREDAJA U IMOTSKOME KRAJU

IVANA BABAJA

SPLIT, 2021.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost
Hrvatski jezik i književnost
Hrvatska usmena književnost

SUVREMENI ZAPISI OBIČAJA, USMENIH LIRSKIH PJESAMA, DEMONOLOŠKIH I MITSKIH PREDAJA U IMOTSKOME KRAJU

Studentica
Ivana Babaja

Mentor
prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2021. godine

Sadržaj

1. Uvod 4
2. Običaji uz blagdane i spomendane 5
2.1. Advent 5
2.1.1. Sveta Barbara 5
2.1.2. Sveti Nikola - biskup 7
2.1.3. Bezgrješno začeće Blažene Djevice Marije 8
2.1.4. Sveta Lucija 8
2.1.5. Badnjak 9
2.2. Božić 11
2.3. Poklade 12
2.4. Cvjetnica 13
2.5. Veliki četvrtak 13
2.6. Veliki petak 15
2.7. Velika subota 15
2.8. Uskrs 16
2.9. Sveti Jure 16
2.10. Sveti Marko evanđelist 18
2.11. Velika Gospa 19
2.12. Mala Gospa 20
3. Molitve 21
4. Ganga 23
5. Demonološke predaje 27
5.1. Vještice 27
5.2. Vukodlaci 28
6. Mitske predaje 28
6.1. Vile 29
7. Nekadašnji običaji 29
7.1. Sijela 29
7.2. Pitonjke 30
7.3. Sprovod 30
Rječnik 31
8. Zaključak 34
Izvori: 35

Vlastiti terenski zapisi 35
Popis kazivača: 35
Literatura 35
Sažetak 37
Summary 38

1. Uvod

Usmena je književnost najstarija poznata vrsta književnosti. Veliku ulogu u očuvanju hrvatskog vjerskog i nacionalnog identiteta ima hrvatska usmena književnost koja se stoljećima prenosi kroz legende, predaje, pjesme i priče iz generacije u generaciju. Hrvatska usmena književnost dio je identiteta svakoga Hrvata, dio njegove egzistencije, odnosno onoga što čovjek uistinu jest. Kako ne bismo zaboravili odakle dolazimo i kako bismo što potpunije spoznali tko smo i, u konačnici, kuda idemo, važno je bilježiti narodne običaje, legende, predaje i svakodnevni život stanovnika Hrvatske. Naime, slušajući kolegij Hrvatska usmena književnost, dobila sam inspiraciju za istraživanje narodnih običaja koji su karakteristični za određene blagdane u katoličkom kalendaru, ali isto tako željela sam jedan dio rada posvetiti demonološkim i mitskim predajama te nekadašnjem svakodnevnom životu stanovnika Imotske krajine.

Moja obitelj i moji korijeni potječu iz Imotske krajine tako da sam svoj istraživački rad posvetila pričama iz svoga kraja. Imotska je krajina riznica hrvatske materijalne, ali isto tako i nematerijalne baštine. Život stanovnika Imotskog kraja od davnina je bio usmjeren na obradu zemlje, poljoprivredu i uzgoj stoke. Svakodnevno su ljudi svojim pričama, legendama i pjesmom obogaćivali hrvatsku usmenu književnost. Djeca su stoljećima zainteresirano slušala priče svojih baka i djedova, a upravo su ih ta pričanja formirala u ljude kakvi jesu danas. Veliki je blagoslov da je baš hrvatski narod prepun tradicije koju treba bilježiti i na taj način otrgnuti od zaborava. To je istinsko bogatstvo kojim bismo se uistinu trebali ponositi.

2. Običaji uz blagdane i spomendane

2.1. Advent

Došašće ili advent jedan je dio liturgijske godine kojeg karakterizira duhovna i tjelesna priprema za jedan od najvećih katoličkih blagdana – porođenje Isusa Krista, tj. Božić. Sama riječ advent potječe od latinske riječi *adventus, -us, m.* što znači dolazak, početak.[1] Nedjelja kojom započinje advent jest ona koja je najbliža blagdanu sv. Andrije apostola koji se slavi 30. studenoga, a tom nedjeljom ujedno započinje i nova crkvena godina. Advent vremenski obuhvaća četiri nedjelje koje nose određenu simboliku. Naime, te četiri nedjelje predstavljaju četiri tisućljeća koja su prošla od stvaranja svijeta do Kristovog dolaska na svijet.[2]

Vrlo važna obilježja adventa jesu post, pokora i radosno iščekivanje Kristovog rođenja. Zanimljivo je spomenuti da svećenici nose ljubičaste misnice, ali „na treću nedjelju mogu upotrijebiti i roze misnice čime se još više naglašava pokora“[3]. Ono što je još karakteristično za razdoblje pripreme za Božić jesu svete mise zornice koje se u većini slučajeva održavaju u šest sati ujutro svakoga dana u tjednu osim nedjeljom. „Na zornicama se molilo i pjevalo u čast Majke Marije. Zora je simbol Kristova dolaska, a znakom je i Kristove prolivene krvi kojom je nadvladan grijeh i ostvaren vječni spas.“[4]

Nadalje, običaj paljenja svijeća na adventskom vijencu široko je rasprostranjen u današnjem društvu. Vijenci ukrašavaju i razveseljavaju brojne stanove, kuće i crkve za vrijeme adventa. Najčešće se vijenac napravi od grančica i zimzelenog lišća te na njemu budu četiri svijeće. Svake nedjelje pali se po jedna adventska svijeća. Prva svijeća simbolizira stvaranje, druga utjelovljenje, treća otkupljenje te posljednja svijeća svršetak.[5]

2.1.1. Sveta Barbara

Blagdan svete Barbare obilježava se 4. prosinca. Sveta Barbara jedna je od četrnaest svetaca pomoćnika u nevolji, a zaštitnica je rudara, vojnika, topnika i zidara. Također se štuje

[1] Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 415.
[2] Ibid.
[3] Ibid.
[4] Ibid.
[5] Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*. Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 45 (4). Split, 2010., str. 468.

i kao zaštitnica od groznice, nagle i nepripravne smrti te od groma i požara.[6] Živjela je u 3. stoljeću, a umrla je oko 306. godine nakon što je podnijela teško mučeništvo. U hrvatskoj kulturi božićno vrijeme u širem smislu obuhvaća period od blagdana sv. Barbare do Nove godine, a u najširem smislu obuhvaća razdoblje od Svih svetih do Bogojavljenja, blagdana poznatog u narodu kao „Posljednji Božić".[7]

Kada je riječ o mučeničkoj smrti svete Barbare, za nju je kriv njezin otac, bogati trgovac purpurom Dioskor, koji je zatvorio svetu Barbaru u visoki toranj jer je bila izuzetno lijepa. Kada je Dioskor saznao da se njegova kćer obratila na kršćanstvo i da se nipošto ne želi odreći vjere u Isusa Krista, pokušao ju je ubiti, ali blažena Djevica Marija čudotvorno je spasila. No, otac ju je pronašao i predao sucu Marcijanu da je osudi na smrt. Prema predaji, sveta je Barbara dugo izdržala fizičke muke, a na njezin grob hodočastilo je bezbroj vjernika tražeći duhovnu i tjelesnu pomoć.[8]

Kada je riječ o običajima i ophodima vezanim za spomendan svete Barbare, još od davnih vremena sačuvao se običaj sijanja zrnaca pšenice u tanjuriće ili zdjelice. Pšenica se zalijeva svakoga dana, a do Božića naraste oko petnaest centimetara te „na Badnju večer i božićne blagdane služi kao ures u kućama ili crkvama ili se u nju stavljaju tri svijeće koje se pale na Badnju večer, za vrijeme božićnog te novogodišnjeg ručka, a ponegdje i na Staru godinu i Sveta tri kralja"[9]. Ovaj običaj ima svoju simboliku. Naime, kruh simbolizira tijelo Kristovo, a upravo pšenica simbolizira kruh. Također, zelenilo je simbol nade, pobjede proljeća nad zimom te pobjede života nad smrću. Nadalje, u sjevernijim krajevima Hrvatske ostao je zapamćen i običaj da se „uoči blagdana sv. Barbare u kuću donesu „grančice sv. Barbare" i stave u vodu uz neku želju i s molitvom"[10]. Grančica se naziva *Barbarina grana*, a uglavnom do Božića procvjeta što zapravo simbolizira rođenje Kristovo.[11] Još jedan tradicionalni običaj jest darivanje dobre, a kažnjavanje loše djece. Tako je naprimjer, u Slavoniji običaj bio da se odrasla osoba preruši u svetu Barbaru i s darovima i šibom ide u kuće gdje je bilo djece. Dobru bi djecu nagrađivala jabukama i orasima, dok bi lošu djecu išibala.[12]

---

[6] Marko Dragić, *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata,* Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015, str. 147.
[7] Ibid, 142.
[8] Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 417.-418.
[9] Marko Dragić, *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata,* Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015, str. 155.
[10] Ibid, 155.-156.
[11] Ibid.
[12] Ibid, 158.

2.1.2. Sveti Nikola - biskup

Sveti Nikola rođen je u Patari u Maloj Aziji u 4. stoljeću. Ime je dobio po stricu Nikoli koji je bio biskup u Myri i koji ga je zaredio. Nakon što su mu roditelji preminuli, Nikola je odlučio podijeliti sav svoj imetak sirotinji. Kult svetog Nikole izuzetno je raširen i na Zapadu i na Istoku pa su tako običaji vezani uz njegov blagdan ostali zapamćeni i u Imotskome kraju. Sveti je Nikola glavni zaštitnik Rusije, pomoraca, djece, neudanih djevojaka, trgovaca i putnika.[13]

Uz njegov život ispreplele su se brojne legende pa se tako često može čuti priča o čovjeku koji je zbog neimaštine odlučio prostituirati svoje tri kćeri, ali, „čuvši za to Nikola je tri noći zaredom kroz prozor ubacivao po vrećicu zlatnika, te ih je tako spasio od poniženja, priskrbivši im dobar miraz“[14]. Običaj ubacivanja darova u čizmice ili čarape ostao je sačuvan zbog te legende, s tim da zločesta djeca ne pronađu nagradu, odnosno nekakav dar, već šibu koju Krampus ostavi kako bi ih opomenuo da se poprave. Taj običaj naziva se *Nikolinje,* a uz njega je povezana još jedna legenda koja govori o tome kako je sveti Nikola otkrio da gostioničar ubija djecu i njihovo meso poslužuje gostima. Naime, sveti Nikola „otkrio je troje djece sakrivene u posudi za rasol. Učinio je znak križa i djeca su se vratila u život“[15].

Prema jednoj legendi, na putu prema Svetoj zemlji, brod je zahvatila strašna oluja, a sveti Nikola zaprijetio je valovima koji su se odmah smirili.[16] Tako postaje zaštitnikom mornara i putnika. „U Grabovcu kod Šestanovca Sveti Nikola obilježavao se tako da su mladići i djevojke obilazili domove darivajući djecu najčešće voćem: smokvama, bademima, jabukama, orasima a često su znali i plašiti nestašnu djecu. Poslije su tu ulogu preuzeli sveti Nikola i njegov pomoćnik Krampus, pri čemu je Nikola donosio darove dobroj djeci, a Krampus bi plašio zločeste.“[17]

[13] Dragić, Marko, *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, 22 (1), Etnografski muzej, Split, 2015., str. 7.
[14] Ibid, str. 8.
[15] Ibid.
[16] Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 419.
[17] Dragić, Marko, *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, 22 (1), Etnografski muzej, Split, 2015., str. 13.

2.1.3. Bezgrješno začeće Blažene Djevice Marije

Blagdan Bezgrešnog začeća Blažene Djevice Marije slavi se 8. prosinca. Sveta Marija imala je veliku milost darovanu od Boga – milost očuvanja svake ljage od istočnoga grijeha. Tako je Bog nju od početka odredio kao ženu koja će proživjeti ovozemaljski život bez ikakvih prijestupa. Naime, porodila je Mesiju po Duhu Svetomu, dakle bezgrješno je začela. „Blažena Djevica Marija u otajstvu Božića uz malog Isusa ima glavnu ulogu. Zato joj pučka pobožnost u doba Došašća posvećuje osobitu pažnju, koja se na poseban način odražava u zornicama, ranim jutarnjim misama na čast Majci Božjoj.“[18] Za vrijeme adventa nije se plesalo ni pjevalo, osim na blagdan Bezgrešnog začeća Blažene Djevice Marije.[19] „U ikonografiji istočne crkve (u početku i zapadne) bezgrješno začeće izražava se poljupcem Bogorodičinih roditelja Zaharija i Ane, u susretu na Zlatnim vratima.“[20]

2.1.4. Sveta Lucija

Ime Lucija potječe od latinske riječi *lux,* što znači „svjetlo, sjaj, jasnoća“.[21] Sveta Lucija rođena je u Sirakuzi na Siciliji 284. godine u imućnoj obitelji. Budući da joj se majka teško razboljela, odlučile su krenuti na grob svete Agate u Kataniju gdje se Luciji ukazala sveta Agata i rekla joj da će majka ozdraviti. Nakon što je podarila svo svoje imanje siromasima, njezin se zaručnik razbijesnio i rekao vojnicima da je ona kršćanka. Unatoč prisilnim nagovaranjima da bude poganka, tj. da se odrekne vjere u Krista, sveta je Lucija ostala čvrsta i nepokolebljiva u svojoj vjeri do konca. Priznala je pred svima da je svo imanje razdijelila potrebitima i da čak želi samu sebe žrtvovati zbog Spasitelja svijeta. „Sudac joj je zabranio govoriti, rugao joj se zato što je rekla da iz nje govori Božji Duh te joj je zaprijetio da će je nasilu osramotiti u javnoj kući pa da će je ostaviti Božji Duh.“[22] Iako je sudac pokušao osramotiti i povrijediti Lucijino dostojanstvo, jaram volova nije ju mogao maknuti s mjesta i odvesti u javnu kuću. U konačnici,

[18] Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 421.-422.
[19] Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 131.
[20] Ibid, str. 134.
[21] Helena Dragić, *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*. Croaticaet Slavica Iadertina, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., str. 244.
[22] Ibid.

jedan vojnik probio joj je vrat nožem i tako je napustila ovaj svijet.[23] Jedna legenda govori kako je jedan mladić bio očaran Lucijinim predivnim očima, ali ona ih je iskopala i poslala tome mladiću te se on obratio na kršćanstvo nakon toga.[24]

Dvanaest dana prije Božića, dakle 12. prosinca, slavi se blagdan svete Lucije. Ukoliko to već prije nije napravljeno, utoliko se na taj dan sije pšenica za božićnu svijeću. „U Splitu se vjerovalo da sv. Lucija donosi darove siromašnima. U hrvatskom Zagorju pučki je naziv za taj dan *Lucinje*."[25]

2.1.5. Badnjak

Dan prije Božića, ujedno i posljednji dan Adventa, naziva se Badnji dan, Badnjak ili Badnjica. Također, postoje i nazivi *mlado leto* ili *mlado ljeto* za taj dan, a katkada se taj naziv može čuti i za Božić.[26] Badnjak je dan posvećen Adamu i Evi, a po obredima koji ga karakteriziraju može se podijeliti na *Badnje jutro i dan* i *Badnju noć*. Kada je riječ o Badnjoj noći, ona je jedna od najbogatijih večeri u hrvatskoj tradicijskoj kulturi. Naime, od davnina je naslijeđen običaj unošenja badnjaka, običaj zajedničke molitve, obiteljske večere te odlaska na svetu misu polnoćku na kojoj se iščekuje rođenje Isusa Krista.[27]

Značajnu ulogu u hrvatskoj tradiciji ima drvo badnjak, odnosno običaji i ophodi vezani uz njega. Dragić[28] navodi kako postoje dvije vrste badnjaka. Prva je vrsta kao grana hrasta (najčešće cera) kojoj lišće nije otpalo, dok s druge strane postoji klada, panj ili truplo stabla dugo od jedan do dva metra. „Cer i hrast se koriste kao badnjaci jer su to dugovječna drva i simboliziraju Božju vječnost"[29], ali ukoliko nije bilo tih drveća, utoliko se mogao upotrijebiti badnjak od graba, bukve, smreke, smokve ili nekog drugog drveća.

„U Imotskoj krajini badnjake je unosio i ložio kućni starješina, a ako je bio star i nemoćan, zamjenjivao ga je najstariji sin. Kad bi domaćin unio prvi badnjak, stavljao ga je na desnu stranu vatre, a najstariji bi sin opalio iz kubure. Drugi je badnjak unosio najstariji "prvi"

[23] Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 426.
[24] Ibid.
[25] Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 136.
[26] Braica, Silvio, *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 8.
[27] Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 438.
[28] Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 70.
[29] Ibid.

sin, stavljao ga s lijeve strane vatre, a drugi bi sin opalio iz druge male puške. Treći je badnjak unosio drugi sin i stavljao ga u sredinu vatre, a pritom bi opalila i *džeparica*.“[30]

Običaj je da se na Badnji dan posti. Čak se smatralo da je onaj tko prekrši post na taj dan počinio smrtni grijeh.[31] Domaćice su spremale bakalar, pekle bi fritule i kruh, a prije objeda uvijek bi se pomolili za mir, za sve pokojnike, za prosperitet u nadolazećoj godini i kao zahvalu za sve blagoslove u protekloj godini. U novije vrijeme djeca zajedno sa roditeljima, kite božićno drvce i nadaju se da će pronaći nekakav simboličan poklon ispod njega sutradan. Međutim, u davnim vremenima umjesto ukrašavanja božićnog drvca, kitila bi se kućna vrata, dvorište i kokošinjci s maslinovim grančicama ili bršljanom.[32] Zanimljivo je spomenuti i izradu jaslica koje se uglavnom stavljaju ispod ili okolo božićnoga drvca. „Tu je važan kako estetski tako i obrazovno-odgojni moment gdje se uvijek i nanovo priča o Isusovu rođenju, a u službi promišljanja o njegovu životu.“[33]

> *Išlo se je u Bijakovu, u badnjake. Tri su badnjaka bila, po mogućnosti suvi. I unda su sad večera se i undan se pali vatra i undan se na komin metne tri badnjaka. Eto ti, tako ti je to bilo. Ne triba bit veliki, nako sridnji. Ja san u Bijakovu iša i pokojni Polić, Nikola Zelin, Vrane naš. Mi smo išli gori za badnjake i donijo bi tri badnjaka. Ali šta ti je. Suvi se more donit, a zeleni ne more jer je zeleni težak. Unda bi se molilo Virovanje i za sve mrtve koji su ode preminuli, a sad se to ne moli. Podbacilo se sve.*[34]

> *Ma ništa ono ilo bi se, pilo bi se ko i u svakon selu. Ne bi se smilo ist mesa niti omrsit na taj dan. Uvečer ono na badnjak na kominu bi se molilo Boga, poškropilo bi se, popilo bi se i tako. Najstariji glava kuće molio bi Boga i poškropilo bi se. Ljudi bi se lipo družili, uvik bi pozdravili „Faljen Isus i Marija“, a u zadnje vrime sada, e to je sada drugačije nekako. To ti je sad neka ljubomora došla, a prije… a prije smo svi bili sritni s onin malo šta imamo… i prisritni.*[35]

[30] Ibid, str. 83.
[31] Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, Odjel za kroatistiku i slavistiku, 10 (2), Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 408.
[32] Braica, Silvio, *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 14.
[33] Ibid.
[34] Zapisala sam 25. 4. 2021. godine. Kazao mi je Ivan Birčić (rođen 1941.) u Grabovcu pokraj Imotskog.
[35] Zapisala sam 13. 3. 2021. godine. Kazao mi je Ivo Vrdoljak (rođen 1959.) u Grabovcu pokraj Imotskog.

2.2. Božić

Jedan od najveselijih kršćanskih blagdana jest dan rođenja Gospodina Isusa Krista, popularnije nazvan Božić (deminutiv od Bog, tj. mali Bog). Pripreme za taj veliki dan traju cijeli advent, a božićni se običaji produžuju sve do blagdana Sveta Tri Kralja.[36] Nakon svete mise, na kojoj su svi obučeni u najnovija i najljepša odijela, običaj je da se rodbina i susjedi božićaju, pa čak i oni koji nisu u dobrim odnosima na taj se dan zajedno vesele i osjeća se duh zajedništva i ljubavi. Djeca bi se posebno razveselila kada bi im roditelji kupili neki komad kvalitetnije odjeće ili obuće koju bi nosili na nedjeljnu svetu misu ili u školu.[37]

Za razliku od Badnjeg dana, obiteljski je ručak na Božić uvelike raskošniji pa se tako na stolu mogu pronaći razni specijaliteti poput sarma, orahnjače, raznih domaćih kolača i domaćega kruha, a neizostavan dio gozbe bilo je mesno pečenje.[38] Prije objeda obitelj bi se pomolila, a domaćin obitelji upalio bi tri svijeće koje zapravo simboliziraju Sveto Trojstvo te bi ih nakon objeda ugasio s koricom kruha koju je prethodno umočio u vino iz „bukare".[39] „Svijeće se povezuju hrvatskom trobojnicom ili je svaka od njih po jedne boje trobojke."[40] Uz sve spomenute tradicionalne običaje, radost zbog Kristovog rođenja očitovala se i u prigodnim pjesmama koje imaju emotivan i dostojanstven karakter.[41]

> *Bio ti je svečaniji ručak i svečana duga misa. Aaa prija ti nije bilo mesa svaki dan… samo utorkon i nediljon bi svak po komadić izijo. Inače smo ili sočivo, torzo, leću. Sočivo ti je ono suvo, slično bižima. Radova san se Božiću ka ničemu, vako bi dobija samo pure i mlika, ako i to… a na Božić prava gozba i mogu ti reć neki lipi osjećaj, baš ono svečano. Ilo bi se kiselog kupusa, fritula, divenice, suđuka, ma svega. Najstariji*

[36] Braica, Silvio, *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 5.
[37] Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 431.
[38] Vojinović Traživuk, Branka, *Jedan etnološki pogled na Božić*, Ethnologica Dalmatica 26, Split, 2019, 17.-18.
[39] Braica, Silvio, *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 15.
[40] Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina 6. Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 239.
[41] Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 143.

glavar obitelji upalio bi ti sviću, unda bi se lipo pomolili Bogu i Gospi, i nakon šta smo svi izili umočio bi koricu kruva i izgasijo s tin i tako bi ti uvik napravili.[42]

2.3. Poklade

Razdoblje nakon blagdana Sveta Tri Kralja pa sve do Pepelnice (Čiste srijede) naziva se karneval ili razdoblje poklada. Pokladni običaji intenzivnije se odvijaju u nedjelju, ponedjeljak i utorak neposredno prije Čiste srijede te se ti dani nazivaju Završne poklade ili Velike poklade.[43] Budući da bi većina ljudi postila čitavu korizmu, za vrijeme Završnih poklada obilno se jelo, pilo i veselilo. Ono što je karakteristično za taj period jest običaj maskiranja koji „svoje korijene vuče još od pretkršćanskih vremena“[44]. Utorak je posljednji dan poklada, ujedno i vrhunac tog perioda. Poznat je kao dan buke, galame, zastrašujućih maski i drugih predmeta koji stvaraju buku s ciljem tjeranja demona od ljudi, stoke i domova. Kada bi se sudionici maškara zamaskirali u razno razne uloge, išli bi od kuće do kuće te kupili darove koje bi im domaćini darovali. Najčešće su to bila jaja i suho meso, a u novije vrijeme djeci se daju slatkiši ili novac.[45]

Poklade su i sito i pijano i ludo vrime. Poklade su nikim ljudima svaki dan. Od Očića do Poklada reče se mesoija, ko ima punu kuću kruva - mesa i vina, a ne zna s razlogom uživati, njemu su svaki dan Poklade. Ma doće i njegova Korizma, samo će biti duglja od crkovne.[46]

Išli smo na Čikeše, priko Radića na Rastovac, na Šaltiće, na Mladine i kući. Svašta bi metili po sebi, stare robe, lancuna. Dadnili bi nan jaja, kogod bi i novaca nešto sitno, suva mesa, naranči ma svega pa bi se kasnije sve to lipo podililo.[47]

[42] Zapisala sam 13. 3. 2021. godine. Kazao mi je Ivo Vrdoljak (rođen 1959.) u Grabovcu pokraj Imotskog.
[43] Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012., str. 156.
[44] Ibid, str. 158.
[45] Ibid.
[46] Kutleša, fra Silvestar, *Život i običaji u Imockoj krajini,* Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997., str. 275.
[47] Zapisala sam 25. 4. 2021. godine. Kazao mi je Ivan Birčić (rođen 1941.) u Grabovcu pokraj Imotskog.

2.4. Cvjetnica

Uvod u Veliki tjedan jest Nedjelja Muke Gospodnje (Cvjetnica), koja se uvijek obilježava nedjelju prije Uskrsa. Na tu se nedjelju slavi Isusov pobjedonosan ulazak u Jeruzalem koji je opisan u sva četiri Evanđelja.[48] Dok je on jahao na magarcu, čitav ga je narod pozdravljao mašući maslinovim i palminim grančicama pa je prema tom događaju u narodu ostao običaj održavanja procesije s blagoslovljenim grančicama. Jedna od blagoslovljenih grančica često bi se zataknula za neku svetačku sliku u sobi, a ostale bi domaćin stavio u vinograde i polja. Za vrijeme svete mise, pjeva se ili čita muka Kristova na način da svećenik igra ulogu Krista, dok ostali vjernici predstavljaju druge Biblijske likove.[49] Diljem Imotske krajine ostao je zapamćen običaj umivanja vodom u koju se dan ranije stave ljubičice i ostalo proljetno cvijeće. Vjerovalo se da to donosi zdravlje i ljepotu onome tko se umije.[50]

> *A sinko moj, dica prvi drugi razred, a mater ti kaže ajde tamo nađi ljubičica i onda ajde peri se u toj vodi u nedilju ujutro. Nisi smio reć da nećeš. Svi bi ti se na cvitnicu umili iz kajina punog cvića. Ali san ti ja znala zašto se to triba, al muči slušaj mater i ćaću i eto ti.*[51]

2.5. Veliki četvrtak

Vazmeno (Sveto) trodnevlje obuhvaća tri dana neposredno prije Kristova uskrsnuća, dakle Veliki četvrtak, Veliki petak i Veliku subotu. Veliki četvrtak naziva se još i *Zeljavi četvrtak* tako da se na taj dan jede uglavnom zelje, beskvasni kruh i pura, a običaj je i da se popije čaša crnog vina u spomen na Isusovu krv. Na posljednjoj večeri, koju je blagovao sa dvanaestoricom apostola, Isus je ustanovio sakrament svete Euharistije i sakrament svećenstva

[48] Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 156.
[49] Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius, 3 (3), Filozofski fakultet u Splitu, 2010., str. 140.
[50] Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 157.
[51] Zapisala sam 15. 3. 2021. godine. Kazala mi je Nediljka (Neda) Dujmović (rođena 1947.) u Grabovcu pokraj Imotskog.

u Crkvi.[52] Također, tu je večer sa svojim ubrusom oprao noge apostolima koji su u čudu gledali što Učitelj radi, a on im odgovori: „Razumijete li što sam vam učinio? Vi me zovete Učiteljem i Gospodinom. Pravo velite jer to i jesam! Ako dakle ja - Gospodin i Učitelj - vama oprah noge, treba da i vi jedni drugima perete noge. Primjer sam vam dao da i vi činite kao što ja vama učinih.“ Zaista, zaista, kažem vam: nije sluga veći od gospodara niti poslanik od onoga koji ga posla. Ako to znate, blago vama budete li tako i činili!“ (Iv 13, 12-15) Prema tom događaju u mnogim je župama ostala tradicija da svećenici peru noge dvanaestorici muškaraca koji predstavljaju apostole.[53] Molitva koja se molila diljem Hrvatske i Bosne i Hercegovine zove se „Križići“ ili „Dušice grišna“. Mnogi katolici još uvijek mole ovu molitvu do stotinu puta na Veliki četvrtak:

Oj dušice vična,
bud u viri kripna,
kad budemo putovali,
zajedno ćemo tu nimovati,
dugim putim,
tisnim klancim.
Trevit će nas
tri duha čista, tri nečista.
Pitat će nas,
al ste duše naše al Božje.
Nismo vaše, već Božje,
mi smo se zarekle
na blag danak,
na Veliki četvrtak,
izmoliti sto križića, sto amena,
sto se puta prekrstiti
Jesus Isus i Marija.[54]

[52] Dragić, Marko, *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius, 3 (3), Filozofski fakultet u Splitu, 2010., str. 141.
[53] Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 167.
[54] Ibid, str. 166.

2.6. Veliki petak

Na spomendan Isusove muke i smrti, Veliki petak, nema uobičajene svete mise, već se održavaju obredi Velikog petka. Oltar je bez svijećnjaka, križa i cvijeća, nitko ne pjeva i ne raduje se jer je to dan žalovanja, dan kada se ljudi prisjećaju žrtve koju je Krist morao podnijeti za otkupljenje grijeha. Na Veliki je petak strogi post, ne rade se nikakvi poslovi do podne, a „poslije podne besplatno se ore sirotinji, čiste se kuće bolesnika i siromaha koji nemaju nikoga“[55].

Veći dio dana provodi se u molitvi. Odlazi se u crkvu gdje vjernici promišljaju o Kristovoj kalvariji slušajući Muku Kristovu i Gospin plač te ljubeći križ. Također, u mnogim je mjestima običaj da se održava procesija za Križem. „Polazi se iz crkve. Nose se tri križa; jedan veliki i dva mala. Kako se na Veliki četvrtak križevi prekrivaju ljubičastim velom, križevi se nose tako prekriveni. Narod ide u povorci kao da je sprovod. Kanta se Muka Isusova i pjevaju Psalmi. Čast je nositi križ na Veliki petak.“[56]

> *Undan se zavežu zvona. Jerbo mora se pokajat za sve, ako si štogod zgrišijo, privarla koga i to. Unda to je pokajanje bilo. Undan su bile čevrtaljke. To bi većinon remeta bijo što bi zvonijo. Najprvo je u nas bijo Stipanica pa Jozo Musa. Ka bi se išlo za misu, ono ka bi se zvonilo prvi put prije, pa undan čevrtaljka druga zvoni to ti je drugi put, a treći u 10 sati. Tri puta čevrtaljka radi, svako uru ka bi iša u crkvu. Nije bilo zvona unda. Je je, jedino ne bi zvonlo kad bi bijo Tri velika dana prije Uskrsa, sve drugo bi.*[57]

2.7. Velika subota

Velika ili Bijela subota dan je ozbiljnosti, šutnje i kontemplacije. Kao i na Veliki petak, nema euharistijskog slavlja, oltar je ogoljen, posti se i pomaže onima koji su u potrebi. Svi se

[55] Dragić, Marko, *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini, Hum*, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 87.
[56] Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 168.-169.
[57] Zapisala sam 25. 4. 2021. godine. Kazao mi je Ivan Birčić (rođen 1941.) u Grabovcu pokraj Imotskog.

pripremaju za sutradan: domaćice pripremaju hranu, čiste kuću i zajedno s djecom bojaju jaja. Također, sirnica, jaja i ostala hrana nose se na blagoslov te se jedu na Uskrs ujutro za doručak. Tradicionalan čin kojim započinje vazmeno bdijenje je blagoslov i paljenje ognja pred vratima crkve.[58]

„Zatim se na ognju pali uskrsna svijeća, simbol uskrsloga Krista i u procesiji unosi u crkvu koja je do tada bila u mraku. Na njoj vjernici pale svoje svijeće. Uz povik *Svjetlo Kristovo* crkva se polako osvjetljuje i pjeva se hvalospjev uskrsnoj svijeći. Nakon službe svjetla vazmeno se bdijenje nastavlja službom riječi koja završava radošću jer je Krist uskrsnuo, jer je pobijedio smrt. Zvona zvone, pjeva se *Slava Bogu na visini* i *Aleluja*."[59]

Ono što je još simbolično za razdoblje Svetog trodnevlja jesu čuvari Kristova groba, poznati i pod nazivom *žudije*. Običaj je da u smjenama stražare pred grobom, a u ponoć padaju, zvona zazvone i slavi se Kristovo uskrsnuće.[60]

2.8. Uskrs

Diljem svijeta, pa tako i u Imotskome kraju, vjernici se svake godine pripremaju za svetkovinu Uskrsnuća Isusa Krista. To je najveći kršćanski blagdan koji se od 2. stoljeća slavi jednom godišnje, između 21. ožujka i 25. travnja. U prošlosti se Uskrs slavio čitav tjedan, a danas se slavi na Uskrs i dan nakon njega, Uskrsni ponedjeljak.[61] Prije jutarnje svete mise, svaki član obitelji pojeo bi blagoslovljenu hranu za doručak, a mrvice koje bi ostale nisu se smjele bacati nigdje osim u vatru ili zemlju. Nakon svečanog obiteljskog ručka, rodbina i susjedi čestitaju jedni drugima, a djeca razbijaju obojana jaja.[62]

2.9. Sveti Jure

Blagdan svetog Jure je, uz Badnjak, folklorno najbogatiji dan u godini. Naziva se još i Jurjevo, Jurjovo, Jurjevdan, Đurđevdan ili Đurđevo. Sveti Jure rođen je u 3. stoljeću i jedan je

[58] Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 169.
[59] Jurilj, Zorica, *Korizma i Uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini*. Ethnologica Dalmatica, vol. 25, br.1, 2018., str. 27.
[60] Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti,* Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 170.-173.
[61] Ibid, str. 174.
[62] Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 177.

od četrnaest Božjih pomoćnika.[63] Nakon smrti roditelja, sveti Jure razdijelio je cijeli obiteljski imetak potrebitima i pustio robove da slobodno žive. Bio je jedan od rimskih časnika koji je umro mučeničkom smrću za vrijeme Dioklecijanova progona kršćana, 23. travnja 303. godine. Unatoč Dioklecijanovim podmićivanjima, Juraj se nipošto nije želio odreći kršćanstva te je zbog toga utamničen i osuđen na mučeničku smrt.

Postoji bezbroj priča o njegovim čudesima i brojne legende o njegovoj mučeničkoj smrti. Prema jednoj legendi, Jurja su privezali za kotač s čavlima koji su kidali kožu, ali on je unatoč tom mučenju ostao radostan te su mu sve rane čudesno zacijelile. Mnogi su pogani nakon tog čuda prihvatili kršćanstvo. Nadalje, Dragić[64] navodi još jednu legendu koja kaže da je sudac Dacijan zapovjedio da Jurju odrube glavu, a tijelo raskomadaju i bace u bunar. No, anđeli su izvadili glavu iz bunara, a čitav je događaj, između ostalih, promatrao i car Dioklecijan. Danas se glava svetoga Jurja štuje u bazilici svetoga Jurja u Rimu.[65] Čuvena legenda prema kojoj je sveti Juraj ubio zmaja i tako spasio Širin grad, dio je Kačićeva *Razgovora ugodnog*.[66]

Spomendan svetog Jurja tradicionalno se obilježava 23. travnja i označava kraj zime nakon koje nastupa ljepše i vedrije razdoblje. Sveti se Jure smatra zaštitnikom vojnika, pastira, ratara, konja, zemlje i zelenila. Zelenilo je simbol vegetacije, nade, proljeća i pobjede života nad smrću. „Na Jurjevo su se zelenilom kitili ljudi, domovi, štale, stoka, prilazi u dvorišta. Vjerovalo se da će zelenilo odagnati demone. U narodnom vjerovanju i sv. Jure se pojavljuje u zelenilu. Zelenilo, dakle, u narodnom vjerovanju ima apotropejsku moć.“[67]

> *A kad je sveti Jure iđe se na Biokovo. Išli bi ti mi uvik, bija san ijadu puta gori, i s auton i na noge. S 13 godina san ti ja iša, nije baš bilo vukova, ali bome je divokoza. Nema boljega mesa od toga. Pa ima ti jedno 5-6 sati do gori penjat se. Išli smo ti ja don Jure, don Stipić, Ivan Vrdoljak i onaj Stipe crni, onaj Vrdoljak.*[68]

[63] Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. IX, No, 9/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 271.
[64] Ibid.
[65] Ibid.
[66] Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 183.
[67] Dragić, Marko, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, br. 3, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2007., str. 378.
[68] Zapisala sam 13. 3. 2021. godine. Kazao mi je Ivo Vrdoljak (rođen 1959.) u Grabovcu pokraj Imotskog.

2.10. Sveti Marko evanđelist

Sveti Marko Evanđelist rođen je u 1. stoljeću, a umro je podnijevši mučeničku smrt u Aleksandriji. Sveti Petar apostol bio mu je kršteni kum, a Marko je proboravio neko vrijeme s njime u Rimu gdje je zapisivao njegove propovijedi. „Tako je nastalo evanđelje za koje bibličari smatraju da je napisano prvo od svih kanonskih evanđelja. Markovo evanđelje posebno ističe Kristovo čovještvo.“[69] Prema izvorima, u kući Markove majke Marije okupljali su se prvi kršćani u Jeruzalemu, a postoji i teorija da su Isus i dvanaestorica posljednju večeru blagovali upravo u njezinoj kući.

Za vrijeme putovanja po Akvileji, sveti je Marko propovijedao Evanđelje i obraćao ljude. Jedna legenda kaže da ga je snažna oluja zahvatila na Jadranu te mu se ukazao anđeo i rekao da će tu izrasti grad njemu u čast. I zaista, 421. godine utemeljena je Venecija, a sveti je Marko i dandanas njen zaštitnik.[70] Za vrijeme boravka u Aleksandriji, nije pronašao prijateljsku atmosferu u narodu. Štoviše, jednoga dana, nakon što je odslužio svetu misu, pogani su ga vezali i vukli po cijelom gradu. U tamnici mu se ukazao Gospodin koji ga je ohrabrio i utješio te mu savjetovao da bude miran i da se ne boji ničega. Pogani su ga nakon mučenja htjeli spaliti, ali počela je grmljavina i svi su se razbježali. U konačnici, kršćani su pokopali njegovo tijelo 25. travnja 68. godine. Njegove relikvije prenijeli su mletački trgovci iz Aleksandrije u Veneciju u 9. stoljeću, a 200 godina nakon toga sagrađena je katedrala svetog Marka u spomenutom gradu.[71]

Sveti Marko Evanđelist višestruki je zaštitnik. Štiti od munje, tuče, nepripravne smrti, bolesti; zaštitnik je zidara, staklara, odvjetnika, zatvorenika, lavova, Venecije, Egipta. Mnogi mu se ljudi mole za dobru žetvu i dobro vrijeme. Na njegov spomendan, 25. travnja, nakon jutarnje svete mise uslijedio bi blagoslov polja, trave i cvijeća. Vjerovalo se da trava blagoslovljena na taj dan ima apotropejska svojstva. Naime, ta trava davala bi se životinjama jer se mislilo da će tako biti zaštićena od bolesti i uroka.[72] Isto tako, „u Imotskoj krajini vjerovalo se: ako na Markovo padne malo kiše, makar da samo volu stopi rog, da će godina

[69] Dragić, Marko, *Sveti Marko Evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost, Časopis za intelektualna i duhovna pitanja, Vol. XIV, No. 2, Kršćanski akademski krug, Zagreb, 2016., str. 261.
[70] Ibid.
[71] Ibid, str. 262.-263.
[72] Ibid, str. 269.

biti rodna.“[73] Iako njegov spomendan nije neradni dan, običaj je bio da se samo pomaže sirotinji, a u nekim se krajevima održavaju pučka veselja i pale krijesovi.

> *Prosesija je uvik kod nas za Markovo. Iđe ti se iz crkve. Dođeš u crkvu u 8 sati ujtra i unda iđeš za prosesijon, tu ti ima jedno 10 kilometara. Ide se odma gori na Goričaj, onda vamo iđeš na Šujiće, unda priko Roščića, unde priko vaše ulice di je Ive Marinkova kuća i iđe se ode u Dujmoviće, svi obise zastave, a ženske posiplju cvićen sa balkona ove šta iđu za prosesijon. I onda se penje gori uz Gradinu i dođe se na vrv brda di je već pripljemljeno sve, pa ko oće popit i post koji kolač uzme. Unda se spusti s Gradine i iđe doli u crkvu di bude misa. Onda nakon misec dana iđe se Gospi u Vrdoljake. Taki je običaj, a to nema nego 2 kilometra samo. Iz crkve nosimo Gospu tamo u Vrdoljake di je kapela svetog Ivana Krstitelja, nije velika kapela, malo veća od tvoje kužine. Tu bi se govorila misa, a sad su oni to ukinili.*[74]

> *U čast svetoga Marka ima ti prosesija. Staje ti se 4 puta i pop blagosivje zemlju, polja i da nam budu plodovi dobri, a ne da zemlja ne daje ništa. Bude čudesa svita, svi dođu i iđu za prosesijon. Imaju 4 gomile. Gori je Goričaj, eno gori di je Bacestić ima gomila to ti se zove tako, unda ima u Hrstićin isto jedna gomila, i unda ode Grabovac to ti je treća i centar četvrta, crkva je četvrta. Bude tamjan, raspelo, sve bude kako triba. Moli se sačuvaj nas Bože glada, krupe, da bolje vinogradi rode, da polja budu dobra i tako to znaš već. I unda misa i nakon toga opet čašćenje, poist, popit i tako.*[75]

2.11. Velika Gospa

Dana 15. kolovoza obilježava se uznesenje Blažene Djevice Marije u nebesku slavu. Budući da je Djevica Marija bila bezgrješna žena, izabrana od Boga među svim drugim ženama, njezino je tijelo zajedno s dušom uzdignuto u nebesa i na taj način proslavljeno. Teologija naučava da je taj događaj kulminacija njezinog života, djevičanstva i bogomajčinstva. Godine 1950. papa Pio XII. proglasio je nauk o njezinom uznesenju

[73] Ibid, str. 275.
[74] Zapisala sam 13. 3. 2021. godine. Kazao mi je Ivo Vrdoljak (rođen 1959.) u Grabovcu pokraj Imotskog.
[75] Zapisala sam 24. 4. 2021. godine. Kazao mi je Ivan Dujmović (rođen 1958.) u Grabovcu pokraj Imotskog.

kršćanskom dogmom.[76] Bezbroj vjernika svake godine hodočasti u čuvena Gospina svetišta diljem svijeta, pa tako i diljem Hrvatske i Bosne i Hercegovine. Hrvati od pamtivijeka štuju blagdan Velike Gospe. Ona je „kraljica i najvjernija odvjetnica Hrvata“. Ljudi se zavjetuju Gospi, neki hodočaste s malom djecom u marijanska svetišta, neki bosonogi, bolesni, a sve u čast Kraljice Neba.

Nadaleko je poznata legenda o čudotvornoj slici Gospe Sinjske koja je obranila Sinj od Turaka. Krajem 17. stoljeća Turci su bjesomučno progonili kršćane, a osobito franjevce na području BiH. Za vrijeme bijega preko Duvna do Dalmacije, franjevci su nosili čudotvornu sliku Gospe ramske, koja je, prema legendi, oslobodila Sinj od enormne osmanlijske vojske 15. kolovoza 1715. godine.[77] Naime, legenda kazuje kako su turski vojnici „vidjeli ženu u jakoj svjetlosti kako hoda po zidinama grada“[78]. Prepali su se i pobjegli; Gospa je spasila Sinjsku krajinu od zlikovaca koji su se prepali i pobjegli, a „zahvalni branitelji sinjske tvrđave, spomenuti i vjerni štovatelji Gospe Sinjske, u znak zahvalnosti, odlučili su Gospinu sliku okruniti zlatnom krunom“[79].

2.12. Mala Gospa

Dan rođenja Blažene Djevice Marije tradicionalno se obilježava 8. rujna svake godine. Blagdan Male Gospe vuče svoje korijene još iz 5. stoljeća kada je, na mjestu gdje je nekoć bila Marijina kuća, sagrađena crkva svete Ane, Marijine majke. Prvotno se taj blagdan obilježavao na Istoku, a od 7. stoljeća širi se na Zapad i ostaje zabilježen u narodu do danas. U većini se slučajeva uzima dan smrti, tj. dan rođenja za nebo kao spomendan na određenog sveca, ali postoje tri izuzetka. Naime, iznimke su Isusovo rođenje, Marijino rođenje i rođenje svetog Ivana Krstitelja. Iako je Mala Gospa u usporedbi sa svetkovinom Velike Gospe manji blagdan, mnoštvo vjernika na njezin blagdan hodočasti u marijanska svetišta diljem svijeta.[80]

[76] Antolović, Josip, *Duhovni velikani, Sveci Katoličke crkve, II. dio: srpanj – prosinac,* Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1998. str. 177.-178.
[77] Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 183.
[78] Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., str. 165.
[79] Ibid, str. 166.
[80] https://www.bitno.net/vjera/mala-gospa-rodenje-blazene-djevice-marije/ (pristupljeno 16. 8. 2021.)

Bija je dernek. Šetali bi se cura i momak pa se uvik gledalo ko je ko, oće li se ožent, neće li se ožent i tako to. To je stari običaj bio. Šetalo se ceston od Stipe Vicina kuće pa sve do škole gori, bilo bi puno u no vrime. Nisu mladi imali se undan di družit, nije bilo kafića po Makarskoj i Omišu i Splitu. To bi ti bijo doživljaj na Malu Gospu.[81]

To ti se kaže brguja, bude fešta, to ti je ono ka sveti Duje, ajme fešte. To ti je turska rič, je je, ja mislin tako. Ode je u nas crkva Male Gospe. Bio bi pravi dernek, iće i piće, pravili bi se domaći makaruni i maslo, svi bi zajedno obidovali i veselili se, pravi dernek bijo uvik, a danas uša neki materijalizam u ljude, makni se, smetaš.[82]

3. Molitve

Molitvene pjesme, prenja i versificirane legende dio su vjerske usmene lirike. Duhovne pjesme, tj. molitve vrlo su česte i odavno poznate u hrvatskoj književnosti. Naime, popriličan broj izvora svjedoči kako su Hrvati već u 7. stoljeću prihvatili kršćanstvo i pokrstili se. „Po Konstantinu VII. Porfirogenetu, Heraklije je iz Rima doveo svećenike i od njih proizveo biskupe, nadbiskupe, prezbitere i đakone koji su pokrstili Hrvate. Hrvatska vjerska usmena lirika može se pratiti od 13. st. do naših dana. Te pjesme svjedoče o dubokoj religioznosti hrvatskoga katoličkog puka koji je svoju vjeru i običaje sačuvao kroz stoljeća.“[83] S obzirom na crkvenu godišnju diobu vremena, molitvene se pjesme mogu podijeliti na: Adventske i božićne, Korizmene i uskrsne te Svetačke. Toj podjeli mogu se pridodati: *Molitvene pjesme Isusu, Molitvene pjesme Mariji, Jutarnje, Večernje, Obredne, Prigodne, Općinske (priporuke).*[84]

Kao što je prethodno spomenuto u radu, na Veliki četvrtak često se recitirala molitva *Dušice grišna* i do stotinu puta, a u nastavku slijede dvije pjesme koje su mi kazivači rekli:

[81] Zapisala sam 25. 4. 2021. godine. Kazao mi je Ivan Birčić (rođen 1941.) u Grabovcu pokraj Imotskog.
[82] Zapisala sam 13. 3. 2021. godine. Kazao mi je Ivo Vrdoljak (rođen 1959.) u Grabovcu pokraj Imotskog.
[83] Dragić, Marko, *Starinske molitve u šibenskom zaleđu,* Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna proučavanja porječja Krke 6-7, Filozofski fakultet Split, 2014., str. 285.
[84] Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti (Fakultetski udžbenik)*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 129.

A puno je bilo lipih molitava, sićan se dok san još dite bila mater me naučila anđele moj dragi:

Anđele moj dragi,

moj čuvare blagi

nek je tebi hvala

što me čuvaš mala,

čuvaj me dok živim

da ništa ne skrivim

svojoj mami, svome tati,

osobito pak me brani

da mi dušu gri ne rani

a kad s ovog svita pođen

da u nebo sritno dođen

da se onde uvik mogu

vično klanjat dragon Bogu.[85]

Prije ručka i večere uvik bi se reklo jedan Oči naš, Zdrava Marija i Slava Bogu i Ocu, a vako ti iđe slava Bogu:

Slava Bogu i Ocu na nebesima

i Sinu i Duhu Svetomu slava

kako sada tako i u vične vike vikova.

[85] Zapisala sam 15. 3. 2021. godine. Kazala mi je Nediljka (Neda) Dujmović (rođena 1947.) u Grabovcu pokraj Imotskog.

Amen.[86]

4. Ganga

Ganga je lirska pjesma pisana u desetercu, stihu koji je najkarakterističniji kad je riječ o narodnim pjesmama. Neki od stihova mogu imati umjetničku ili životnu funkciju.[87] „Većina onih koji su se imalo ozbiljnije bavili gangom kažu da je potekla iz Imotske krajine, odnosno da je njeno izvorište u Imotsko-bekijskom polju. U korist navedenog svjedoče i kazivanja mnogih dalmatinskih Zagoraca i Hercegovaca, među kojima je znatan broj onih koji podrijetlom nisu vezani za Imotsku krajinu. Tako npr. starosjedioci Ljubuškoga i bliže okolice usmeno će vam priopćiti kako je "ganga u njihov kraj došla 1905. iz Dalmacije, iz Imotske krajine preko Posušja i Bekija“.[88] Ganga se pjeva u svečanim prigodama poput svadbe, ali ona je bila i dio svakodnevnog života ljudi diljem Imotske krajine. Vrlo se jednostavno izvodi. Naime, gangu izvodi uglavnom jedan pjevač, a prati ga jedan, dva ili više gangača. „Koliki će broj "gangača" biti, ovisi o skupini ljudi, koja sluša, o slaganju glasova, a i o samom "pivaču" predvodniku i jačini njegova glasa, jer glas vođe mora nadvisivati ostale. Glavni pjevač započinje pjesmu i predvodi ostale u pjevanju. (…) Kad glavni pjevač završi prvi stih, gangaši prihvaćaju, a on istodobno s gangačima nastavlja drugi stih. Svakomu je čast biti glavni "pivač", pa se često pjevači natječu, tko će započeti pjesmu.“[89]

> *Pivali smo gange ponajviše. Išli smo i u Slivno, mene su zvali. Pokojni Mladen pa Buja, oni su mene zvali ajmo kaže oćeš li nas poslušat. Oću. Aj pođi s nami da štogod, da pobjedimo. I mi ti prvo misto osvojili. Jedan bi piva, a dva bi guslila i tako. Bilo je 12 grupa. Unda cure sve okolo gledaju pa kaže da me oće on zaprosi. Unda je bijo drukčiji život.*[90]

[86] Zapisala sam 13. 3. 2021. godine. Kazao mi je Ivo Vrdoljak (rođen 1959.) u Grabovcu pokraj Imotskog.
[87] Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008. str. 127.
[88]Buble, Nikola, *Ganga u kontekstu svekolike autohtone folklorne glazbe Dalmatinske zagore i zapadne Hercegovine* http://www.ganga.hr/index.php/pisani-radovi/item/274-ganga-u-kontekstu-svekolike-autohtone-folklorne-glazbe-dalmatinske-zagore-i-zapadne-hercegovine (pristupljeno 25. 8. 2021.)
[89] Čagalj, Šime, *Ganga kao oblik usmenog izražavanja.* http://www.ganga.hr/index.php/pisani-radovi/item/285-ganga-kao-oblik-usmenog-izrazavanja (pristupljeno 25. 8. 2021.)
[90] Zapisala sam 25. 4. 2021. godine. Kazao mi je Ivan Birčić (rođen 1941.) u Grabovcu pokraj Imotskog.

Kad se udan i pođen u drva,

ja ću zadnja, svekrva će prva.

U mog lole od kostreti gaće,

tirake mu ko u kenjca praće.

Dođi lolo do desetog sata,

ako nećeš ti pošalji brata.

Dođi lolo i kolac ponesi,

materi mi mišinu udesi.

Sinoć me je doša jedan prosit,

mogla bi ga u traversi nosit.

Grabovino rano ozeleni,

da pomogneš draganu i meni.

Grdnu curu dukati udaju,

ja sirota, mene će lipota.

Nebi lolo tebi žena bila,

radije bi u vodu skočila.

Ajme meni, sva se okameni,

kad san čula da se dragi ženi.

Imala san nešto dike malo,

čulo selo pa mi ga otelo.

Moja lolo, Bog mi te ubio,

sinoć si mi krevet razvalio.

Mene dragi rani čokoladom,

a ja njega piletinom mladom.

Cviće vene i u čaši pada,

oj ljubavi, lipa li si sada.

Nisu zlato ni dinari blago,

već je blago šta je srcu drago.

Ide lola, piva ko trojica,

ja poviri, nema ko torbica.

Oj barabo plisnavoga vrata,

što si kumi uteka iz svata.

Naši momci žestoko se ljube,

od nježnosti polomiše zube,

Moj dragane, nebudi baraba,

šta još čekaš, zaspala je baba.

Moja dika, moja ljubav žarka,

slažemo se ko pismo i marka.

Dođi lolo večeras do mene,

čujen cure i druge te cijene.

Nemoj diko prostirati ćebe,

žensko voli kad ga trava grebe.

Kukavica zavija u noći,

moj dragane oćeš li mi doći.

Mladi doktur došao da radi,

pipa žene sprida i pozadi.

Iđe lola i povejo ćuku,

obojica jednaki u struku.

U mog dike kosa na dva vala,

ispod vala velika budala.

Nešto mi se po stomaku mete,

sve se bojin da to nije dijete.[91]

5. Demonološke predaje

Jedna vrsta predaja jesu demonološke (demonske) predaje. Kao što se iz samog naziva može naslutiti, temelj tih predaja je osobni susret s određenim demonskim bićem. Uglavnom su to vještice, vukodlaci, kuga, đavao, nekakve prikaze, plašila, utvare te zloguke ptice poput gavrana.[92]

5.1. Vještice

Prema pričama u narodu, vještice su bile u savezu s đavolom. Potpisale su pogodbu krvlju i tako zauvijek prodale đavlu dušu, a zauzvrat bi dobile nekakve natprirodne moći. Često se za vještice upotrebljava naziv *more, štrige, babe ili stuhe.* U narodu su zapamćene kao bića koja lete na metli te imaju dugi nos i grbu na leđima.[93] „Ulazile su kroz ključanice, spolno bludničile s đavolom, jele djecu, držale tajne sastanke, spremale masti za ljubavne napitke, izazivale razne bolesti i ludilo, gušile pri spavanju itd.“[94]

Zanimljivo je spomenuti da bi ljudi prije spaljivali žene za koje se smatralo da su vještice. Tako je prva vještica spaljena 1275. godine, a posljednja 1793. godine u Posanu. Smatra se da je u tom periodu spaljeno čak milijun vještica. „U Hrvatskoj je spaljivanje vještica zabranila Marija Terezija 1758. g. Vjerovalo se da ima i lijepih vještica jer i đavao voli što je

[91] Zabilježio Davor Turić https://bijakova.com/bastina/ganga/ (pristupljeno 25. 8. 2021.)
[92] Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017., str. 81.
[93] Ibid, str. 81.
[94] Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik) Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 437.

lijepo. Razlikuju se vještice u bajkama i demonološkim predajama. Vještica u bajci je bezimena i zla, a u predaji je to stvarna osoba koja nanosi zlo.“[95]

5.2. Vukodlaci

Česte su demonološke predaje o vukodlacima koje kažu da bi se mrtvac, zbog teških grijeha, 40 dana nakon smrti ustao. Vukodlaci su zlobni, uvijek žele nanijeti zlo čovjeku, a okupljaju se na raskrižjima putova od dvadeset tri do dvadeset četiri sata tako da ljudi trebaju izbjegavati susrete s njima.[96]

„U hrvatskoj tradicijskoj kulturi vjerovalo se da svećenik u prisustvu nekoliko ljudi treba probosti vukodlaka zašiljenim kolcem od drva od kojega je bila Isusova kruna. Tako bi, po predajama, iz njegova tijela istekla sva krv te bi ostala samo kost i koža. Nakon toga više se nije ukazivao.“[97]

> *Kaže pazite se. Undan su pitali don Petra: Petre di je đava? Bog te pomoga, ima đavla u svakoj kući. Ko misli o zlu, to je đava. Đava upropašćava cilu kuću. Plašili bi nas da ako budemo zločesti da vištice lete na metli, da ima vukova i babarogi. U ono vrime stari su judi u sve virovali, danas je to izašlo drukčije. Oni Stipan u Babojićin bi reka u mene u vinogradu plaši, u mene su kaže vukodlaci. Uveče bi se predikalo o strašilima o svačemu. Pa kaže u mene strašila, vukodlaci. A on je kao đava, kaže da ima čudovišta da mu nebi niko dolazijo brat grožđe.*[98]

6. Mitske predaje

Mitske predaje govore o vilama i povijesnim osobama (poput Andrijice Šimića ili Kraljevića Marka) kojima narod pripisuje nekakvu neobjašnjivu, nadnaravnu moć. Pričaju se kao memorati, a fabula je razrađena i zanimljiva.[99]

---

[95] Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017., str. 81.-82.
[96] Ibid, str. 113.
[97] Ibid, str. 116.
[98] Zapisala sam 25. 4. 2021. godine. Kazao mi je Ivan Birčić (rođen 1941.) u Grabovcu pokraj Imotskog.
[99] Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017., str. 62.

6.1. Vile

Česti likovi u svjetskim mitologijama, pa tako i u hrvatskoj kulturnoj baštini, jesu vile. Prema predaji, Bog je upitao Adama i Evu koliko djece imaju, a oni su odgovorili da imaju šestero iako su imali dvanaestero. Vile su nastale od zatajene djece kada je Bog rekao: „Koliko vidljivih, toliko nevidljivih". Postoji i druga verzija prema kojoj je Eva zatajila najljepše kćeri za koje je Bog odlučio da budu nevidljive, bajne vile zauvijek.[100] Također, Hrvati pričaju da su duše rano umrlih djevojaka ili djece zapravo vile. „U slavenskoj i hrvatskoj mitologiji vile su bajkovite ljepotice, gotovo uvijek u dugim bijelim, rjeđe plavim haljinama, dugih zlatnožutih počešljanih kosa, s modrim ili zelenim očima, s cvjetnim vijencem na glavi, milozvučnog glasa, hitre i vitke. Oličenje su ljepote. Priča se da su zavodile mladiće javljajući im se u snu."[101]

> *U prvašnja vrimena, to su stari judi govorili da su vile bile. Da su imali noge magareće, a kose najjače. Lipo. To su pričali pokojne Jele u Babojićin. Da su u nje vile dolazile. Meni je pokojna baba Mile govorla to. Kaže vile to su se zvale vile Nagorkinje. One su uklete i one se ne mogu sad ne znan sad za koliko i koliko godina ne mogu više dolazit. One postoje, ali ne zna ih se di su išta su. Jedino Bog znade. Da su bile kose do kolna u sviju. Ona bi se samo nekima prikazale, drugomu ne bi nikad. Tako prikazale se meni, a tebi neće nikada ako ćemo reć. Priča s menon i sve, meni je tako baba govorla. Sada kad bi se to prikazalo, svit bi izludijo. Neko je njih uklejo.*[102]

7. Nekadašnji običaji

7.1. Sijela

> *Dođeš u kuću, „Dobra veče!". Igralo se je prstenka. To je kao ono, sad nas ima 10 ili 12 pa se podilimo po 6. Ja tebi daden prsten, a niko ne zna da je u tebe. A unda ti ovi kaže pusti ruke, a ti kažeš evo u mene je prsten. Unda oni broje kliko ima poena i ko ima najviše pobjednik. Ja i Polić bi otišli vamo na Rastovac, pa priko Zagozda, niz Mužine i kući. I tamo na silima bi se igralo prstenka, a sad ko je zajubjen on sa curon*

[100] Ibid, str. 64.
[101] Ibid.
[102] Zapisala sam 25. 4. 2021. godine. Kazao mi je Ivan Birčić (rođen 1941.) u Grabovcu pokraj Imotskog.

unda kasnije tuden nema sila kad se već skrase. Cura kaže materi i ćaći koji momak neka ostane ako ona oće. Pa se vi dogovarate šta ćete, oćeš li zanj, nećeš li, oćeš li ostat sidit s njimen. Ako te odbije nisi postiga ništa undan. Pivalo bi se, plesalo, pivalo gange. Nas bi više došlo, po deset il petnest. A slušaj ovo, jednon ja iđen iz crkve, a Mijo meni govori iđen na Goričaj u Čute di je bila Milica. Gadno mi je samomu ić, bi li moga poć s menon. Oću kako neću. I ja san oša š njimen, on je osta s njomen, a ja san otiša u Mustapiće di su drugi na silu. Eto kako je bilo. On je doša, š njiman sidijo, možda su ga častili, a nisu se odma vinčali, prošlo bi ti neko vrime. To ti je tako, po starovički e. Ja san ima najzgodnije cure u ono vrime. U ono vrime da san ti ja i babu pita možda bi se ona i za me udala.[103]

7.2. Pitonjke

Naprimjer, rečemo metne se ode da prolazi pitonjke. Metneš na po metra i unda s onin kamenon iđeš u dalj i potraješ onoga drugoga naprid. Znadeš li šta su pitonjki? Kamenja. Okgrugli moraju bit, vako malo manja. I sad razbacaš odan pe šest ih i povučeš crtu. S desnon rukon ko će bržen i unda je to to. Uvik će neko pobjedit, to ne iđe u jednu partiju, iđe se do pe šest partija. Eto ti tako ti je to bilo, bolje da znadeš sve.[104]

7.3. Sprovod

Išlo bi se iz kuće. U najprvošnjin vrimenima undan nije bilo kapse. Zamotaj ga u robu i malo slame ispod glave u grebu stavi. Undan se je nosilo na skalama ako je daleko bilo. Ako je ovdan bliže undan su bile kapsele. Al na skalama smo nosili. Zavezan čovk, sa konopčićin i to i ako duže stoji da ne zaudara. To je bilo gadno undan, uski grebovi, odozgar ništa nego baci ga doli i aj ća. Ne mere doli niko uć ni ništa, nemaš mista. I nako se spustiš, sagniješ, kosti ostanu i aj ća… Eto ti kako, bolje da znadeš sve.[105]

[103] Zapisala sam 25. 4. 2021. godine. Kazao mi je Ivan Birčić (rođen 1941.) u Grabovcu pokraj Imotskog.
[104] Isto.
[105] Isto.

Rječnik

B

bukara – drvena posuda za pijenje vina

brguja – zvona

blagosivje – blagoslivljati

bijo – bio

Bijakova - Biokovo

Č

čevrtaljke – zvona

D

dadnili - darovali

dernek – slavlje

dica – djeca

duglja – dulja

donijo – donio

doće – doći će

Đ

Đava - đavao

F

faljen – hvaljen

G

gri – grijeh

I

iće – jelo

ist – jest

iđe – ide

ijadu – tisuću

J

judi – ljudi

jerbo - jer

K

ko – tko

kužine – kuhinje

kajin – posuda za pranje odjeće

kogod – netko

L

lancun – plahta

M

moreš – možeš

makaruni – makaroni

misec – mjesec

N

nako – onako

nami – nama

Nj

njimen – njim

O

onin – onim

obidovati – objedovati

obisiti – objesiti

P

prosesija – procesija

prisritni – presretni

podililo – podijelilo

S

sridnji – srednji

suvo – suho

sritni – sretni

smilo – smjelo

T

treviti – sresti

triba – treba

tuden – tu

U

uvik – uvijek

unda – onda

upropašćava – upropaštavati

uveče – navečer

V

vrv – vrh

vrime – vrijeme

vako – ovako

vične – vječno

vike – vjekovi

Z

znadeš - znaš

8. Zaključak

Od pamtivijeka u čovjeku postoji duboka potreba za pričanjem i vjerovanjem. Tako su i ljudi na području Imotske krajine stoljećima obogaćivali hrvatsku tradicijsku kulturu svojim pričama i običajima vezanim uz spomendane svetaca i svetica katoličke crkve. Kao što se može iščitati iz stranica ovog završnog rada, vjera i zajedništvo su bili duboko utkani u svakodnevnicu Imoćana. Također se može kazati da je Imotska krajina jedan od najljepših bisera hrvatske kulturne baštine i kao što je poznato, nitko nikada nije uspio uništiti duh i kulturu Imoćana, iako su tijekom povijesti mnogi to pokušavali učiniti svim silama.

Nekoć se puno više posvećivalo tradicionalnim običajima vezanim uz određene blagdane, ali suvremeni je stil života, nažalost, udaljio čovjeka od tradicije. Zapitajmo se što je to bilo prije nas, što se događa s našim predivnim hrvatskim narodom danas i pogledajmo što bi se moglo dogoditi s Lijepom našom nakon naše kratkotrajne, ovozemaljske egzistencije? Zašto se toliko zamaramo tužnom i teškom, ali nadasve blagoslovljenom prošlošću? Umjesto toga sačuvajmo ponosno naše lijepo ime Hrvatsko i našu stoljetnu tradiciju. U tome nam uvelike može pomoći usmena književnost koja je najbolje rješenje za očuvanje identiteta.

Današnji mentalitet življenja prijetnja je hrvatskoj narodnoj kulturnoj baštini. Zato je važno bilježiti narodne običaje i usmenoknjiževne oblike kako bismo ih otrgli od zaborava te iz njih učili. Ovim se radom žele sačuvati starinski običaji i pričanja iz života. Uvijek se trebamo prisjećati pozitivnih i lijepih priča koje su ispunile našu prošlost, a sve ono negativno, ono što kolektivno opterećuje naš narod trebamo ostaviti u prošlosti jer tamo i pripada. Trebali bismo osvijestiti ljepotu naše kulturne baštine i prekrasnu, neokaljanu prošlost naše domovine te zaviriti u još sjajniju budućnost jer tko zna što nas tek tamo očekuje. Nadajmo se najboljem.

Izvori:

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača:

Ivan Birčić (rođen 1941. godine)

Nediljka Dujmović (rođena 1947. godine)

Ivan Dujmović (rođen 1958. godine)

Ivo Vrdoljak (rođen 1959. godine)

Literatura

1. Antolović, Josip, *Duhovni velikani, Sveci Katoličke crkve, II. dio: srpanj – prosinac,* Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1998.
2. Braica, Silvio, *Božićni običaji*. Ethnologica Dalmatica, Split, 2004.
3. Dragić, Helena. *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*. Croaticaet Slavica Iadertina, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., 235.-252.
4. Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017.
5. Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske,* Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., str. 153.-177.
6. Dragić, Marko. *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, 2016. 259-281.
7. Dragić, Marko. *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 155-183.
8. Dragić, Marko. *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata,* Ethnologica Dalmatica, 22 (1), Etnografski muzej, Split, 2015., 5-42.

9. Dragić, Marko. *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata,* Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015, str. 141.-162.
10. Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata.* Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 45 (4). Split, 2010., str. 467-488.
11. Dragić, Marko. *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi,* Croatica et Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 399-435.
12. Dragić, Marko, *Starinske molitve u šibenskom zaleđu*, Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna proučavanja porječja Krke 6-7, Filozofski fakultet Split, 2014. str. 285-300.
13. Dragić, Marko. *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 269-313.
14. Dragić, Marko. *Velike poklade u folkloristici Hrvata,* Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012., str. 155-188.
15. Dragić, Marko. *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina 6 Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229-264.
16. Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata.* Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 45 (4). Split, 2010., str. 467-488.
17. Dragić, Marko, *Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini*, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010., str. 81-104.
18. Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata,* Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 414-440.
19. Dragić, Marko. *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi,* Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, 67-91.
20. Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
21. Dragić, Marko, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi,* Croatica et Slavica Iadertina, br. 3, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2007., str. 369.-390.
22. Jurilj, Zorica, *Korizma i Uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini*. Ethnologica Dalmatica, vol. 25, br.1, 2018. 5-35.
23. Kutleša, fra Silvestar *Život i običaji u Imockoj krajini,* Matica hrvatska ogranak Imotski, Imotski 1997.

24. Vojinović Traživuk, Branka, *Jedan etnološki pogled na Božić*, Ethnologica Dalmatica 26, Split, 2019, 1-23.

Sažetak

Usmena je književnost dio nematerijalne kulturne baštine koja u narodu ostaje zapamćena prenoseći se usmenim putem s koljena na koljeno. Upravo usmena književnost oplemenjuje i obogaćuje čovjekovu nutrinu te pomaže čovjeku spoznati samoga sebe, odakle zapravo potječe i kakav je bio život prije njega. U ovom istraživačkom radu opisani su običaji vezani uz blagdane i spomendane kao što su sveti Nikola, Badnji dan, Božić, Uskrs, sveti Marko Evanđelist, Mala Gospa i drugi. Ostatak rada posvećen je pjesmama i usmenim predajama o vukodlacima, vilama i svakodnevnom životu stanovnika na području Imotske krajine. Nažalost, neki običaji i obredi nisu više aktualni u današnjem životu Imoćana, ali još uvijek brojni stanovnici štuju tradiciju vezanu uz velike blagdane poput Božića, Uskrsa i Velike Gospe. Svi su običaji uvelike utjecali na formiranje identiteta cjelokupnog stanovništva Imotskoga kraja i zato se ispitivači s ponosom i sitnom dozom nostalgije prisjećaju nekadašnjeg života i običaja.

Ključne riječi: narodni običaji, Imotska krajina, crkveno-pučka baština, tradicija, predaje

CONTEMPORARY RECORDS OF CUSTOMS, ORAL LYRIC SONGS, DEMONOLOGICAL AND MYTHICAL TRADITIONS IN THE REGION OF IMOTSKI

Summary

Oral literature is part of the intangible cultural heritage which is remembered by the people by being transmitted orally from generation to generation. It is oral literature that ennobles and enriches a person's inner self and helps a person to know himself where he actually came from and what life was like before him. This research paper describes customs related to holidays and commemorations such as St. Nicholas, Christmas Day, Christmas, Easter, St. Mark the Evangelist, Saint Mary and others. The rest of the paper is dedicated to songs and oral traditions about werewolves, fairies and everyday life of the inhabitants of the Imotski region. Unfortunately, some customs and rituals are no longer relevant in today's life of the people of Imotski, but many residents still worship the tradition associated with major holidays such as Christmas, Easter and Saint Mary. All the customs greatly influenced the formation of the identity of the entire population of the Imotski region, and that is why the examiners remember the former life and customs with pride and a small dose of nostalgia.

Key words: folk customs, Region of Imotski, church-folk heritage, tradition, customs

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Ivana Babaja, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce hrvatskog jezika i književnosti i povijesti izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mojega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 6. 9. 2021.

Potpis Babaja

OBRAZAC I.P.

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU

STUDENT/ICA	Ivana Babaja
NASLOV RADA	Suvremeni zapisi običaja, usmenih pjesama, demonoloških i mitskih predaja u lirskih Imotskome kraju
VRSTA RADA	Završni rad
ZNANSTVENO PODRUČJE	Humanističke znanosti
ZNANSTVENO POLJE	Filologija
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	Marko Dragić, prof. dr. sc.
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	/
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. Lucijana Armanda Šundov, docent 2. Nikola Sunara, dr. sc. 3.

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

a.) u otvorenom pristupu

b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu

c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 6. 9. 2021. — Babaja

mjesto, datum — potpis studenta/ice